Summary: Agata Więcławska, Analysis: Marta Pszczolińska, "Entry on: The Mediterranean Hour [Godzina śródziemnomorska] by Jan Parandowski ", peer-reviewed by Katarzyna Marciniak and Elżbieta Olechowska. Our Mythical Childhood Survey (Warsaw: University of Warsaw, 2021). Link: http://omc.obta.al.uw.edu.pl/myth-survey/item/1174. Entry version as of November 11, 2026.

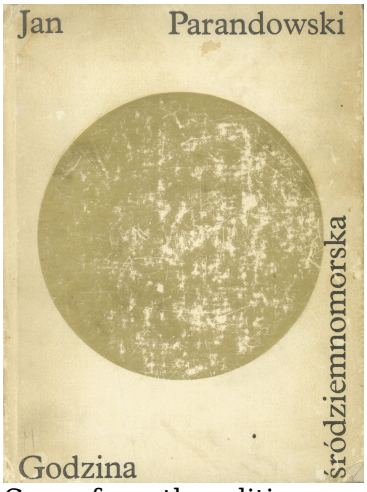
Jan Parandowski

The Mediterranean Hour [Godzina śródziemnomorska]

Poland (1949)

TAGS: Ancient Greece Archilochus Caesar Cicero Homer Horace Odysseus / Ulysses Proteus Roman Empire Rome Virgil

Cover from the edition Warsaw: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1970. Illustrated by Tadeusz Kulisiewicz.

General information	
Title of the work	The Mediterranean Hour [Godzina śródziemnomorska]
Country of the First Edition	Poland
Country/countries of popularity	Poland, Germany
Original Language	Polish
First Edition Date	1949
First Edition Details	Jan Parandowski, *Godzina śródziemnomorska.* Warszawa: Gebethner i Wolff, 1949, 238 pp.
ISBN	Not applicable for editio princeps
Genre	Essays
Target Audience	Crossover
Author of the Entry	Summary: Agata Więcławska, University of Warsaw, a.wieclawska@student.uw.edu.pl Analysis: Marta Pszczolińska, University of Warsaw, m.pszczolinska@al.uw.edu.pl
Peer-reviewer of the Entry	Katarzyna Marciniak, University of Warsaw, kamar@al.uw.edu.pl Elżbieta Olechowska, University of Warsaw, elzbieta.olechowska@gmail.com

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of "Artes Liberales" of the University of Warsaw.

Creators

Photograph by Edward Hartwig, retrieved from the National Digital Archives.

Jan Parandowski , 1895 - 1978
(Author)

Classical philologist and archaeologist. An outstanding and prolific author of books related to Antiquity; translator of classical masterpieces. Contributed to many Polish newspapers and magazines. Chairman of the Polish PEN Club from 1933 to 1978. Recipient of prizes for outstanding literary achievements, such as a bronze medal received at the 1936 Berlin Summer Olympics for his book *Dysk olimpijski* [Olympic Discus]. Member of the European Society of Culture. In 1962 he was elected Vice-President of the International PEN. An exceptionally successful supporter and advocate of Classical Antiquity in Poland. His *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian* [Mythology. Beliefs and Legends of the Greeks and Romans], still often read even in primary school, remains for many generations of Polish readers a fundamental source of the knowledge of ancient myths.

Major works: *Eros na Olimpie* [Eros on the Olympus], 1924, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian* [Mythology. Beliefs and Legends of the Greeks and Romans], 1924; *Wojna trojańska* [Trojan War], 1927; Oscar Wilde's biography *Król życia* [A King of Life], 1930; *Dysk olimpijski* [Olympic Discus], 1933; *Niebo w płomieniach* [Heaven in Flames], 1936; *Trzy znaki zodiaku* [Three Signs of the Zodiac], 1938; *Godzina śródziemnomorska* [The Mediterranean Hour], 1949; a study on creative writing *Alchemia słowa* [Alchemy of the Word], 1951. He also translated into Polish Caesar's *Civil War*, 1951, and Homer's *Odyssey*, 1953.

Sources:

Krełowska, Danuta, *Jan Parandowski: życie i twórczość*, Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1989.

Paciorkowska, Monika, *Jan Parandowski*, slideshare.net (accessed: December 30, 2020).

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of "Artes Liberales" of the University of Warsaw.

"Parandowski Jan", in Jadwiga Czachowska and Alicja Szałagan, eds., *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny, vol. 6: N–P*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1999, 254–260.

"Parandowski, Jan", in *Encyklopedia PWN*, encyklopedia.pwn.pl (accessed: December 30, 2020).

wikipedia.org (accessed: December 30, 2020).

Życiorys Jana Parandowskiego, kul.pl (accessed: December 30, 2020).

Bio prepared by Joanna Grzeszczuk, University of Warsaw, joannagrzeszczuk1@gmail.com

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of "Artes Liberales" of the University of Warsaw.

Additional information

Translation

German: *Mittelmeerstunde*, Berlin: Rütten & Loening, 1960.

Summary

Based on: Katarzyna Marciniak, Elżbieta Olechowska, Joanna Kłos, Michał Kucharski (eds.), *Polish Literature for Children & Young Adults Inspired by Classical Antiquity: A Catalogue*, Faculty of "Artes Liberales", Warsaw: University of Warsaw, 2013, 444 pp.

A collection of thirteen texts* containing personal memories and author's reflections on the Mediterranean world, particularly on the legacy of Ancient Greece and Rome. The selection presents famous scholars studying ancient culture, as well as poetic descriptions of the Mediterranean landscapes. There are also some dialogues, with well-known figures from the ancient world of politics and literature, e.g., Cicero and Caesar.

* N.B. The 1st ed. published in 1949 by Goebethner & Wolff did not contain *Odysseus' Last Journey*. The 1956 ed. published by Polski Instytut Wydawniczy (PIW) is composed of twelve essays discussed in the Analysis. The 1970 ed. published also by PIW contains also another essay, *Lascaux*.

Analysis

The author published a collection of short texts* written in different years, mostly during WW2. Having selected his pieces, Parandowski highlighted a common, overarching tone to them, which he called "a Mediterranean Hour". The title represents the name of an inn, where unknown travelers from different places came together. The author writes that in the darkest days of the war, classical antiquity helped him to survive. He worked on a translation of Caesar's *De bello civili* which was a private re-conquest of "his" Rome and Italy. He also reached for Cicero's letters which he had not read since the Great War, and for Horace. This contact with ancient masters provided salvation to the author by immersing him into a world which cannot be destroyed, wrecked or re-shaped by any external force. Even though his work on Caesar's translation was lost, burnt down along with

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of "Artes Liberales" of the University of Warsaw.

home and the whole city, it was not in vain because the author emerged strengthened by the feeling of being part of Antiquity.

The legacy of the ancient Greek and Roman world is present through memories, dialogues, short scenes and stories. Artifacts, minor historical anniversaries, ancient writers or contemporary characters and works connected with antiquity compose a complex mosaic of diversity in a sentimental and nostalgic ambiance.

Between Lamp and Dawn [Między lampą, a świtem] is a fragment of a diary in which the protagonist, an elderly numismatist, has a late-night conversation with a young poet invited by his wife – both men find and use common language, that of ancient coinage. Each exhibit is an excuse for another discussion about history, culture, politics, propaganda and so on.

The Milestone [Słup milowy] is a story told from the perspective of a milestone in Via Postumia between Cremona and Aquileia, put there in 162 AD. The stone is a silent witness of history, and its long existence combines fates of people and civilizations of the area, changes happening in the world throughout centuries.

Rodecki is a short story in which a group gathered in Rome brings up memories of a Latin teacher from Lwów who, before the Great War, used to read *Corpus Inscriptionum Latinarum* in the university library, just like other people read novels or the Bible. He treated the *Corpus* as the book of life and death and later came to Rome to experience antiquity more directly. Finally, the old teacher ends up lost in Roman catacombs.

April Meditations [Rozmyślania kwietniowe] recounts stories of two anniversaries connected with the date April, 6th. The first event is an eclipse in 648 BC, described in a poem by Archilochus, which brings up the story of his fiancée Neobule and her father mocked in Archilochus' iambs, who committed suicide because of that. The second anniversary was Petrarca's first sight of Laura in 1327. Although both love stories are distant in time from each other – by about 20 centuries – they both provoke reflection on the essence of love and poetry.

Roscher is based on an earlier article published in 1938 in *Wiadomości Literackie* (No. 13/1938, p. 3, accessed: January 25, 2021) a socio-cultural weekly published between 1924 and 1939,

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of "Artes Liberales" of the University of Warsaw.

aimed at intellectuals and educated people. The authors published there were crème de la crème of Polish literature these days. *Roscher* contains a touching memory of years-long collecting of fascicles of *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie* [Detailed Dictionary of Greek and Roman Mythology], which is a lexicon of mythology, commonly known as Roscher (W. H. Roscher was its editor for almost 40 years). While in 8th grade, the author ordered the first fascicles, then waited impatiently for each new installment. Before the Great War, Parandowski, with reverence, ordered them bound in black cloth and decorated with ancient ornaments. The collection survived the war, newly published fascicles were ordered. After Roscher's death, the lexicon's quality deteriorated, but it was eventually completed and collected in 9 volumes, of about one thousand pages each. In an ironic post-scriptum to the WW2 fate of the monumental lexicon, in 1944 the author's collection was burnt by Roscher's compatriots, but the shape of the volumes was preserved in ash. Eventually, the pile of ashes was blown away from the empty burnt apartment by a snowstorm.

Max von Trott was first published in 1938 in *Wiadomości Literackie* (No. 39/1938, p. 5, accessed: January 25, 2021). The story is about an extraordinary researcher and historian of religion who believed, that "Man kann nicht Religionshistoriker sein ohne den Glauben an die alten Götter in seinem Herzen nachzuschaffen" – one cannot be a religious historian without recreating the belief in the ancient gods in one's heart. The genius researcher devoted his life to Greek religion, and his looks made him resemble an ancient god. Although he achieved everything one can dream of in his career, he finally committed suicide by shooting himself straight in the heart – who could have believed that the cause was not a beautiful woman, but the old mother Gaia – the power of Greek mysteries about the earth who gave birth to the sky made him insane.

The Room on Christmas Eve. From a Diary [Pokój wigilijny. Z pamiętnika], published in *Zdrój. Kultura. Życie. Sztuka* Dec. 15, 1945, in Lublin (p. 3, accessed: January 25, 2021), reflects the authors serene, philosophical thoughts, when on Christmas Eve of 1941, a religious occasion for a Christian, he looked around his room, at the decorated Christmas tree, a secret tree of life, and considered various layers of tradition that it symbolized and viewed the accumulated testimony to his place on earth. Symbols of Christianity mingled with classical Antiquity, there was a bust of Octavian, books by Homer, the Golden Fleece hung from a branch next to a wooden cross carved by a

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of "Artes Liberales" of the University of Warsaw.

Slavonic hand. The miracle of Christmas may include even Achilles' horse lamenting the tragic fate of his master; shelves reaching the ceiling and filled with books remind the author of the joys, smiles, admiration, and betrayals that reading them brought him throughout his life. Not a word is mentioned about the outside world's horrors, which would shatter this room several years later.

Adoration of the Magi [Pokłon trzech króli] tells of an extraordinary meeting on the shores of Jordan of the three kings (the Magi) from faraway lands travelling to Bethlehem to welcome the Child. They stop to water their horses and discuss the nature of gods, creation and the world. Before they leave, they declare that the old world will either die or be reborn.

Meeting Among the Stars [Spotkanie wśród gwiazd] is a dialogue between Caesar and Cicero as former antagonists, it takes place from the perspective of stars and of the past. They both realize that the vision of cosmic order included in *Somnium Scipionis*, containing a description based on Poseidonios and Pythagoras, is not adequate and that harmony of celestial spheres does not exist. Then they discuss the Roman culture and civilization always considered to be the best. Cicero has an idealistic vision, Caesar, however, presents his statement as a result of his bitter experience. He is aware that Romans, having defined the border between good and evil, willingly cross it, and were the best in committing bad deeds. He sees political covenants and alliances with people who should have been imprisoned and condemned. Having mentioned establishing the Roman law while practicing its violation, he considers Romans masters of lies. In every virtue, he sees evil and cruelty. He gives an example of Gaul: the Gallic world, customs and language had gone extinct although they were presented as savage tribes united, thanks to Rome, in an almost idyllic world, flourishing, quiet and wise. Caesar apparently feels guilty of genocide and asks what gave him the right to change the fortunes of Gaul. Cicero answers that he preferred Caesar's attitude known from his *Commentarii* where it was not Caesar, but Rome, who conquered Gaul. Finally, they look at Rome of today and then return among the stars.

Conversation with a Shadow [Rozmowa z cieniem] is a discussion between a contemporary poet Piotr and Horace's ghost. They talk about poetry and poets, fame, long existence, transience. Poetry is seen as invented to satisfy the hunger of beauty because human thoughts and words cannot truly answer questions "why", "what for"

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of "Artes Liberales" of the University of Warsaw.

and “where to”.

The Mediterranean Hour [Godzina śródziemnomorska] was written in Warsaw in 1942. It is a short scene taking place in Corsica during the hot hours of an afternoon siesta. The atmosphere of the unreal blending with reality is almost touchable. A former captain is visited by Peyrol, a pirate, who seems to be a ghost from the Napoleonic past. The character alludes to a protagonist of Joseph Conrad’s *The Rover*.

Odysseus’ Last Journey [Ostatnia podróż Odyseusza] is an alternative episode of Odysseus’ adventures which refers to Tiresias’ dictum from *Odyssey*’s book XI, containing the motif of land so distant from the sea that its inhabitants mistake an oar for a shovel for sieving grain. Someone encountered on the way meets Tiresias’ prophecy's conditions, but neither Odysseus nor the reader knows if it is a real man, Proteus, or a creation of the hero’s mind. Finally, even Odysseus seems to be unreal as he realizes that he reached the shores of nothingness.

---

* N.B. The 1st ed. published in 1949 by Goebethner & Wolff did not contain *Odysseus’ Last Journey*. The 1956 ed. published by Polski Instytut Wydawniczy (PIW) is composed of twelve essays discussed in the Analysis. The 1970 ed. published also by PIW contains also another essay, *Lascaux*.

Classical, Mythological, Traditional Motifs, Characters, and Concepts	Ancient Greece Archilochus Caesar Cicero Homer Horace Odysseus / Ulysses Proteus Roman Empire Rome Virgil
Other Motifs, Figures, and Concepts Relevant for Children and Youth Culture	Diversity Ghosts Heritage Historical figures History Humanism Intertextuality Loss Memory Past Philosophy Teachers Tradition Values

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union’s Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children’s and Young Adults’ Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of “Artes Liberales” of the University of Warsaw.

Further Reading

Selected bibliography concerning Jan Parandowski's work and life see here.

Krełowska, Danuta, J*an Parandowski: życie i twórczość*, Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1989.

"Parandowski Jan", in: N*owa Encyklopedia Powszechna A–Z*, Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 2010, 709.

Addenda

Illustrators:

Ed. 1949: cover and jacket Zofia Fijałkowska;

Ed. 1956: Barbara Kusak, cover Marek Rudnicki.

Parandowski's short text about Roscher's lexicon in *Wiadomości Literackie*, no. 13 (752), 20.03.1938, p.3, source: Małopolska Biblioteka Cyfrowa (accessed: January 25, 2021):

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of "Artes Liberales" of the University of Warsaw.

JAN PARANDOWSKI

KONIEC ROSCHERA

Niedawno przysłano mi z Lipska dwa nowe zeszyty dzieła, którego pełny tytuł brzmi: „Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie". Zajęty czymś innem, odłożyłem je do wolniejszej chwili i dopiero dziś sięgnąłem po nie i zacząłem rozcinać kartki. Jakież było moje wzruszenie, gdy przy końcu drugiego zeszytu spostrzegłem kartę tytułową i słowa potępienia od redakcji! A więc ta podwójna „einhundertzweiundsechzig und einhundertachtundsiebzig Lieferung" jest ostatnia, i długoletni zbiór ostatni się u kresu! Aż się wierzyć nie chce!

Było to — pamiętam — w ciemej klasie, gdy doszedłszy do większej gotówki, postanowiłem ją obrócić na zakup tej specjalnej encyklopedji, w niezłomnem przekonaniu, że nic innego los nie chowa dla mnie w zanadrzu jak togę i beret profesora uniwersyteckiego. W księgarni Altenberga, gdzie zaletywałem często swoje interesy, przyjął ode mnie zamówienie sam właściciel i obrzuciwszy mnie wesołem spojrzeniem zapisał je w księdze z tą namiętnością, z jaką traktował każdy zarł, nie mając zapewne ani cienia wątpliwości, że między nami więcej nie zobaczy. Nawet nie wziął zaliczki!

Lecz żarty Alfreda Altenberga zeszły dochodziły do skutku. We właściwym czasie przyniesiono mi z księgarni dużą i ciężką paczkę, wraz z rachunkiem, który mnie ogłuszył z całego majątku. Był to „Roscher", jak się w skróceniu przyjęło nazywać ów leksykon mitologiczny, pomyślany, zaiadany i zredagowany przez filologa, W. H. Roschera, który życie spędził w towarzystwie bóstw, objaśniając je zjawiskami przyrody i łącząc w pokrewieństwach wszystkie obrazy ludów indoeuropejskich. Paczka zawierała kilkadziesiąt zeszytów w ciemnoniebieskiej papierowej okładce, i powadnie zaniedbałem się w nauce szkolnej, zamiast je wszystkie rozciąłem i przejrzałem.

Odniżałszy je wreszcie do introligatora, starałem się się wyjaśnić dostojność dzieła, które nie mogło mieć pospolitej ceny. Zdaje się że mnie zrozumiał. Jego praca znakomicie mnie i pogrążyła w wątpliwości, tak jak się to dzieje wobec każdego zniszbego tworu sztuki. Dał czarne płótno, na grzbiecie wyciął w dobrem złocie połowę ornamentów jakiemi rzeźbiarzowie, sami zaś okładkę ozdywił desenien z meandrów i ukwieconą trzbiecką inskrypcyjną, którą wytłoczył wprost w czarnem płótnie; albo może o cały z tem się obwalę albo rzeczywiście introligatorowi powiodło się znaleźć harmonję w połączeniu rozmaitych szlaków. Oczkliwością były brzegi tomów, pomalowane we wszystkie kolory tęczy w ten sposób, jak to się widuje w notesach kieszonkowych — jaskrawe fale barw przypominające desenie niektórych odmian agatu.

Pół tuzina tomów, od Aba do Pyaxa, zatrzymały się niby niedokończony gmach, i nastąpiły lata wojny. Po powrocie z Rosji zastałem je nietknięte, zawsze tak samo pysznie swemi złoceniami pośród skromnej gawiedzi książek, wypełniających moją szafę. I zacząłem się troskać o dalsze kszapiety reszytów. Stosunki międzynarodowe nie złożyły się jeszcze do tego stopnia, aby Lipsk kwapił się wypełnić zamówienia, pochodzące z miasta które nie chciało się nazywać Lemberg i nie leżało w granicach żadnego ze znanych państw. Cały wreszcie pogodził się z tym faktem, okazało się że niewiele pracowano w ciągu wojny, dostałem zaledwie parę reszytów, do końca było jeszcze daleko.

Nie było, oczywiście, mowy aby następne tomy zdało się spodobać do piorunowych, stoją więc przy nich, czarne i surowe, jak dobudówka do starego pałacu. Ostatni tom zawierał literę „I", poczem nastąpiły gnuśne lata; zeszyty kapały długiemi, poroczonemi okresami. Lista komitetu redakcyjnego wyglądała coraz bardziej żałobnie, większość nazwisk było nekrologa krzyżykiem. Sędziwy Roscher umarł, nie doczekawszy się końca wydawnictwa, które było dziełem jego młodości; z nim razem odeszli znakomici uczeni z wielkiego pokolenia filologów niemieckich, których wiodną i nieustraszoną stało to natokowe przedsięwzięcie. Po każdym z nich pozostawało dużo materjałów, które naszczęście oddawano w młode ręce, aby je doprowadzić do porządku, sporo jednak luk nie sposób było zapełnić, w ostatnich zeszytach czuć pośpiech. Widząc jak z każdym dziesięcioleciem artykuły stają się bardziej wyczerpujące, wyobrażałem sobie co to będzie, gdy dojdziemy zaraz do Zeusa; ojciec bogów i ludzi wypełni chyba sobą cały tom. Niestety, doszukał się zaledwie połtora zeszytu.

Począwszy i końce leksykonu bywa zazwyczaj uderzająco ubogi. „Roscher" zaczyna się od śmierta Aba; była to jedna z najmniej znanych nimf, z którą Posejdon miał syna. Osiem wierszy poświęcono tej nikłej osobie, z czego pięć opracował sam Roscher, a trzy dodał Crusius, znalazłszy o niej jakąś wzmiankę u Strabona. Kończy się zaś ta pół wieku trwająca publikacja czasu jeszcze mniej błyskotliwem: ostatnie imię — jeśli pominąć te które są w suplemencie — brzmi: Zyrrutel; tak zwał się amnol z jaskini gemmy magicznej.

Lecz między Abą a Zyrrutelem jakiż świat rozległy, barwny i bogaty! Nie mogę powiedzieć że cztem wszystkie jego zakątki, chociaż kiedyś podróżowałem w nim długo i wytrwale. W wielu miejscach są ślady mego pobytu: podkreślenie i notatki. Bo, zdarzyło mi się parę razy odkryć jakąś zapomnianą wyspę w tej połowej mitologicznej! Idąc szlakiem swych wędrówek, spotykam stare porzucone zamiary: kult kamieni, Priap, miały to być uczone rozprawy, które uwieńczy w pełnym rozkwicie zebranych materjałów. Ostatnie zaś tomy wraz z nieopracowanemi jeszcze zeszytami zastygają swoją schludnością, na szczęście nie doszło jeszcze do tego aby kartki zostały nierozcięte!

Całość „Roschera" obejmuje dziewięć tomów, z których każdy liczy bezmała tysiąc stron. Tyle miejsca wymagał dla siebie świat bóstw obu narodów klasycznych. Można śmiało powiedzieć, że między w żadnej epoce nie było w Grecji ani w Rzymie człowieka tak dokładnie poinformowanego o panujących tam religjach, żadne kolegjum kapłańskie nie mogło się w tych sprawach równać z kolumnem redaktorów encyklopedji niemieckiej. Lecz zarazem żaden Grek ani Rzymianin nie miał o swych bogach równie sprzecznych i bałamutnych wyobrażeń. O ile bowiem, jako zbiór materjałów, „Roscher" jest niezastąpiony, o tyle jako interpretator — poprostu niepojęcie gliwy w swej fantazji. To co tu w ciągu pół wieku zapisano jako objaśnienia podań i postaci artystycznych, tworzy nową mitologję, wymyśloną przez filologów, z których każdy był przekonany że posiadł tajemnicę poliszenela.

Można tu więc spotkać niemal wszystkie pasje, którym uczeni poddawali się w XIX i XX w.: jeden wszędzie widzi mity ogarne i tą teologją chłopską objaśnia bóstwa i obrzędy; drugi, trzeźwiony przez gwiazdy, nie spocznie, dopóki każdego mitu nie wytłumaczy niewiadomi nieba; są tacy co cały Olimp wyprowadzają z Indyj, ich artykuły są pełne sanskrytu; jest i chwila parhabilońskiej manji, której „Roscher" zawdzięcza interesujące ustępy o religjach Mezopotamji; kiedyindziej Egipt zdobywa przewagę, i wszystko zmierza ku temu że greccy bogowie urodzili się w cieniu piramid; nie brak też zawikłanych z tego czasu, kiedy antropologja zawróciła lilelegom w głowie, przedstawiciele owej „Botokudenphilologie", jak to nazywał Wilamowitz-Moellendorf, ezcicieli tabu, totemu, fetyszów..

Chciałbym kiedyś przeczytać studjum o religji greckiej, napisane przez Japończyka: przypuszczam że różniłoby się ono zasadniczo od naszych prac i mogłoby miało większą wartość o ilchy autor oparł się wpływowi nauki europejskiej. Co bowiem nas czyni w tym wypadku uprzywilejowanymi, to wychowanie monoteistyczne: w gruncie rzeczy nikt z nas nie rozumie pogaństwa, i wszystkie nasze komentarze są złudnem polerowaniem niewiedzy. Tylko człowiek, dla którego świat był od dzieciństwa tworem i siedzibą wielu bogów i który słuchał nie dowierzając, aby mogło być inaczej, jest zdolny odczuć każdy politeizm, choćby nie był zupełnie obcy rasą i epoką. Ilaż to uczonych, których zasługi dla mitologji greckiej do dziś wymienia z uszanowaniem, okazywało poprostu absolutną bezradność! Sprawiają wrażenie zabłąkanych w lesie, w którym nie mogą odnaleźć drogi, chociaż wszystkie drzewa znają tuganiznę z imienia, wzrostu i wieku. Monotheizm odbiera im wszelką orjentację, i wielu kończyło na tem że układali swe historje bogów w system zeskompromitowanego monoteizmu.

Niemały przeszkodą w zrozumieniu wiary antycznej był pogląd że monoteizm jest wyższą formą religji. Jakże wobec tego wyjaśnić że ludzie tak inteligentni, jak starożytni Ateńczycy, tak rozsądni, jak Rzymianie, przyjmowali za prawdę wielobóstwo i czcelarniający bezład mitów? Dla wielu nie było innego sposobu jak symbolicmy wykład mitów, to znów szukanie rutenku w misterjach, którym dawano pochład monoteistyczny, wreszcie składano wszystko na t. zw. ład, poczestawiając go wśród zabobonów e elitę czytiące wymiawcami czystej i wzniosłej idei boskiej. Co więcej, powstała zgodnie z panującą wówczas wszechwładnie teorją ewolucji rzyli dzielenia zwierząt religijnych na stopnia rozwoju: animizm, fetyzyzm, teriomorfizm, antropomorfizm i t. d. aż do monoteizmu, który był szczytem pojęć ludzkich o siłach rządzących światem.

Pewien odłam trzeźwych badaczy doszedł do przekonania, że lepiej przystąpić się nauce uczciwem zbieraniem faktów niż starając się je objaśniać. Im zawdzięczamy zamiłe opracowanie kultów, wszelkiego rodzaju obrzędów i świąt, właściwości i odnisin lokalnych w czci oddawanej tym samym bóstwom, wreszcie szlaki geograficzne poszczególnych postaci Olimpu greckiego. I tu oczywiście niejeden wylazał się z zasady, poszedł na dalekie i ciekawe bezdroży, ugrzązł w domysłach o przedgreckiem i greckiem pochodzeniu bogów. Odkrycie Knossos i innych osiedli kultury egejskiej otworzyło zlotą żyłę dla tego rodzaju farfarzyj naukowych, i „Roscher" uszczknął sobie z niej ćwierć, ten sam „Roscher" który pisał na parę lat przed wykopaliskami Evansa że Labirynt jest wymysłem poetyckim i że darmnie szukać na Krecie jakiejś budowli, znanej z podań o królu Minosie i Dedalu...

Zaczyn, niecenionym „Roscher"i Lubię go za jego cnoty i za jego przywary. Jest systematyczny i chastyczny zarazem, pouczy i plochy, w ciągu swego pięćdziesięcioletniego życia dawał się pewnie wszelakim zamiłowaniom, zgromadził olbrzymią wiedzę, z której spora część trąci starożytnicznym przeszłem; wygląda potrosze jak pamiętnik kobiety, która miała wielu kochanków i kaldarza pełnej dumowania kiedyś dzięgnową wiernością, i tak samo jakby z tego pamiętnika, z jego setnych kart, zaopatrzonych drobnym drukiem, unosi się czad miłości: ludzie co tędy przeszli, naprawdę kochali swoje stare tekaty i starzeje od nich bóstwa i wielbiąc je błądzili z fanatyzmem wyznawców.

Jan Parandowski.

Headline on the front page contains the title of Parandowski's short story *Max von Trott*. *Wiadomości Literackie*, no. 39 (778) 18.09.1938, p. 5. Source: Małopolska Biblioteka Cyfrowa (accessed: January 18, 2021):

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of "Artes Liberales" of the University of Warsaw.

Summary: Agata Więcławska, Analysis: Marta Pszczolińska, "Entry on: The Mediterranean Hour [Godzina śródziemnomorska] by Jan Parandowski ", peer-reviewed by Katarzyna Marciniak and Elżbieta Olechowska. Our Mythical Childhood Survey (Warsaw: University of Warsaw, 2021). Link: http://omc.obta.al.uw.edu.pl/myth-survey/item/1174. Entry version as of November 11, 2026.

Cena 80 groszy — KUNCEWICZOWA: POWRÓT — MORSTIN: OBRONA KSANTYPY — PARANDOWSKI: MAX VON TROTT — Dziś 12 stron

WIADOMOŚCI LITERACKIE

TYGODNIK

Nr. 39 (778) — Warszawa, Niedziela 18 września 1938 r. — Rok XV

ANTONI SŁONIMSKI

Do przyjaciół w Anglji

Do Anglji biegnę myślą. Na wzgórzach Kornwalji
Kwitną cytje i dzwonią dzwoneczki konwalji.
W drodze do Yarmouth, w oborzy z czasów Dickensa
Sos mięty podają do ziemnego mięsa.
Może siedzisz tam z Emmie i z drewnianej ławy
Patrzysz na białe żagle rybackiej wyprawy,
A może, droga Agnieszko, w czarnem zimowem futerku
Pierwsze łódki kupisz na Piccadilly Circus.

Stoję w chłodny poranek na rogu ulicy Polskiej,
Wspomnień was jak z książek dziecinnych najmilsze obrazki.
Chciałbym może czasami, począć to ukrywać,
Uciec od was, jak Conrad, by po morzu pływać,
Po niebieskim globusie planu atramentu,
Płynąć jak płynie Nike na przodzie okrętu,
Bez rąk, bez głowy, tylko po skrzydłami.
Chciałbym z mórz południowych, stęsknionych za wami,
Wracać ogłuszą Tamizą i w portowym Hoku
Najmilsze wasze twarze odnajdywać w mroku.
Do Anglji biegną myśli, lecz ciężko dobiec rzędu,
Wracają i jak ptaki niespokojnie krążą,
Po ulicznych warszawskich i starych dzielnicach
Jak po mieszkaniu chodzę pustem, myśląc o rodzicach.

Przeszłość jest mą ojczyzną. Teraźniejszość — krajem,
Od którego się różnię wiarą, obyczajem.
Jak podróżnik w dalekie zabłąkany strony,
Podniecony przestrzenią i zaciekawiony,
Zmęczy się kolorową dla oczu nowością,
Tak ojczyznę wspominam razem z swą młodością.

LUDWIK RATH

„NIEBEZPIECZNE USPOSOBIENIE" ASNYKA

Przy sposobności wydania korespondencji Asnyka przez A. J. Mikulskiego zetsawiano listy największego liryka pozytywizmu z listami romantyków. Słowackiego i Krasińskiego. Porównanie wyszło oczywiście na niekorzyść Asnyka. Jego „pozapoetyckie emocjonacje odznaczają się pedanterją i rzeczowością, często ostro tylko poprawne lub na podziw przeciętne" (por. artykuł Stanisława Wasylewskiego w nr. 762 „Wiadomości Literackich"). Zapomnieli widać recenzenci, że ta postawa Asnyka była całkowicie świadoma i wynikała konsekwentnie ze zrozumienia społecznej roli listu jako środka kontaktów międzyludzkich. Oto autentyczne wyznanie poety jakby w odpowiedzi dzisiejszym krytykom: „Listy] zmieniły wogóle charakter. Pisze się dziś listy realniejsze, mniej dywertacyj i metafizyk, więcej rzeczywistych potrzeb. Wielkich kwestyj osobistych unikam w liście, nie dotykam ich nigdy w piśmie. Do filozofowania nie mam ochoty, to nie mój genre. Zostaje rzeczywista potrzeba, którą załatwiam w krótkich najczęściej wyrazach, i na tem koniec" (por. „Za wspomnień" Lucyny Kotarbińskiej w „Slonksie" r. 1936).

Nie był jednak Asnyk orłem wypchanym, do którego przyrównywał go Wyspiański. Przynajmniej nie był nim zawsze. Bo Wyspiański, podobnie jak Kotarbińska, znał Asnyka w tym już czasie, zostały podczas okupacji ukraińskiej tak doszczętnie przetrzebione, że niema dziś już śladu tych podań. Jedynym dowodem starań Asnyka o uzyskanie obywatelstwa austrjackiego jest szczęśliwie ocalone od zagłady „świadectwo moralności", które wystawił poecie na zapytanie namiestnictwa generalny konsulat austrjacki w Warszawie w porozumieniu z policją rosyjską. Akt ten brzmi w przekładzie polskim jak następuje:

Według informacyj udzielonych przez kancelarję p. Wielkorzędcy Polski tutejszemu Konsulatowi Generalnemu był Adam Prot, dwojga imion, Asnyk, były student Akademji Medyczno-Chirurgicznej, jednym z głównych agitatorów podczas ostatniego powstania w kraju, a mianowicie —

W r. 1858 był Asnyk przewodniczącym jednego z pierwszych tajnych stowarzyszeń akademickich, które przez pewien czas niemało się „Czarnem Bractwem".

W r. 1859 uczestniczył w tajnych obradach, odbywanych w mieszkaniu zmarłego doktora Narcyza Jankowskiego, byłego porucznika obwiopolskiego regimentu ułanów, który to Jankowski przygotowywał programy, instrukcje i t. p. dla ogólnego uprzystojenia i zbrojnego powstania.

W r. 1860 stał Asnyk naczele wspomnianego związku i utrzymywał korespondencję z [illegible]

Tow. Filmowe Metro-Goldwyn-Mayer
ogłasza
KONKURS FILMOWY
dla wszystkich, którzy widzieli film
„MODELKA"
z Joan Crawford i Spencerem Tracy.
Na str. 2 niniejszego numeru „Wiadomości Literackich" znajdą czytelnicy 17 fragmentów zdjęć filmowych. Konkurs polega na odgadnięciu, które z tych fragmentów pochodzą z filmu „Modelka".
NAGRODY:
futra firmy Maksymiljan Apfelbaum
Wartość łączna nagród 10 000 zł

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of "Artes Liberales" of the University of Warsaw.

Summary: Agata Więcławska, Analysis: Marta Pszczolińska, "Entry on: The Mediterranean Hour [Godzina śródziemnomorska] by Jan Parandowski ", peer-reviewed by Katarzyna Marciniak and Elżbieta Olechowska. Our Mythical Childhood Survey (Warsaw: University of Warsaw, 2021). Link: http://omc.obta.al.uw.edu.pl/myth-survey/item/1174. Entry version as of November 11, 2026.

JAN PARANDOWSKI

MAX VON TROTT

Opowiadanie

Pielęgnacja zębów to pielęgnacja zdrowia
KALODONT przeciw kamieniowi nazębnemu

Woda toaletowa Soir de Paris
ORZEŹWIAJĄCA jak strumień górski
AROMATYCZNA jak powiew pól i lasów
BOURJOIS

This Project has received funding from the European Research Council (ERC) under the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under grant agreement No 681202, *Our Mythical Childhood… The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, ERC Consolidator Grant (2016–2021), led by Prof. Katarzyna Marciniak, Faculty of "Artes Liberales" of the University of Warsaw.